

B. Pracovní síly, zaměstnaní a nezaměstnaní

(údaje jsou zjišťovány výběrovým šetřením pracovních sil)

Výběrové šetření pracovních sil (VŠPS) je zdrojem informací o trhu práce zjišťovaných šetřením v domácnostech respondentů. Metodika ukazatelů zjišťovaných VŠPS koresponduje s definicemi a doporučeními Mezinárodní organizace práce (*ILO-International Labour Organization*), které byly přijaty 13. mezinárodní konferencí statistiků práce v říjnu 1982 jako základ pro přímou mezinárodní srovnatelnost charakteristik trhu práce v různých zemích. Zároveň je respektována prováděcí metodika Eurostatu, která poskytuje výklad náplně konkrétních charakteristik trhu práce.

V tabulkách jsou uváděny průměrné údaje příslušného roku. Rozdíly mezi údajem za celek a součtem dílčích údajů v těchto tabulkách vyplývají ze skutečnosti, že úhrn není součtem zaokrouhlených dílčích údajů, ale zaokrouhleným celkovým údajem.

Výběrový soubor zahrnoval v každém čtvrtletí roku 2008 průměrně přes 25 tis. bytů na území celé České republiky (0,6 % všech trvale obydlených bytů), v nichž je šetřeno necelých 60 tis. respondentů všech věkových skupin. Z nich je více než 52 tis. respondentů ve věku 15 a více let. Šetření podléhají všechny osoby obvykle bydlící ve vybraných bytech bez ohledu na druh jejich pobytu. VŠPS je kontinuální šetření, jehož výsledky jsou vyhodnocovány a publikovány ve čtvrtletní periodicitě.

Do roku 2000 byly všechny údaje VŠPS převažovány na věkovou strukturu obyvatelstva, která vycházela z údajů běžné demografické statistiky, přičemž byl brán v úvahu poslední známý vývoj salda přirozeného pohybu a stěhování. Za roky 2001 a 2002 byly všechny údaje zjištěné ve VŠPS zpětně převáženy na věkovou strukturu populace, která byla interpolována na středy jednotlivých čtvrtletí na základě definitivních výsledků SLDB 2001 a následně definitivních demografických dat k 1. 1. 2001 a ke konci let 2001 a 2002. Od roku 2003 byl navíc při projekcích obyvatelstva na středy čtvrtletí zohledněn vývoj migračního a přirozeného pohybu podle posledních dostupných údajů. Uvedený způsob přepočtu nejlépe koresponduje s okruhem osob zahrnutých do šetření (trvale bydlící obyvatelstvo, cizinci s dlouhodobým pobytem delším než 90 dní).

Komparace struktury pracovních sil v časové řadě je poznamenána metodickými změnami ve VŠPS. Od 1. ledna 2002 byl plně harmonizován dotazník výběrového šetření se standardem Eurostatu včetně pořadí otázek kladených respondentům. Ekonomické postavení respondentů, jejich zařazení mezi zaměstnané, nezaměstnané nebo ekonomicky neaktivní se tedy zásadně vztahuje k referenčnímu týdnu, nikoliv k tzv. obvyklému postavení. Jestliže respondent uvedl, že v tomto týdnu odpracoval alespoň 1 hodinu, je striktně podle metodiky ILO klasifikován jako osoba v zaměstnání. Proti struktuře dotazníku platné do roku 2001, kdy bylo přednostně zjišťováno obvyklé postavení, stávající úprava opravňuje k předpokladu, že počet přiznaných kladných odpovědí na dotaz o zaměstnání v referenčním týdnu je vyšší.

Pracovní síly (*Labour Force*) zahrnují všechny osoby 15leté a starší, které splňují požadavky na zařazení mezi zaměstnané a nezaměstnané.

Ekonomicky neaktivní jsou všechny děti do 15 let a osoby 15leté a starší, které nesplňují kritéria pro zařazení mezi pracovní síly.

Zaměstnaní jsou všechny osoby 15leté a starší, které během referenčního týdne příslušely mezi placené zaměstnané nebo zaměstnané ve vlastním podniku. Není přítom rozhodující, zda jejich pracovní aktivita měla trvalý, dočasný, sezónní či příležitostný charakter a zda měly jen jedno nebo více souběžných zaměstnání. Pro účely zjišťování je pojem práce interpretován jako práce alespoň po dobu 1 hodiny v referenčním týdnu. Za zaměstnané jsou považováni i učni, kteří dostávají mzdu, plat nebo odměnu podle stejného principu jako jiné osoby. Obdobně studenti, osoby v domácnosti a další osoby zabývající se především mimoekonomickými aktivitami, kteří však v referenčním období byli navíc v zaměstnání, jsou také považováni za zaměstnané. Do skupiny zaměstnaných naopak nejsou zahrnovány osoby na rodičovské dovolené, jejichž postavení má podle metodiky ILO odlišný charakter proti jiným osobám s formálním vztahem k zaměstnání. Podle okruhu zahrnutých osob se rozlišují zaměstnaní v národním hospodářství celkem a zaměstnaní v civilním sektoru (bez příslušníků armády). Pro odvětvové zařazení zaměstnaných je rozhodující odvětví činnosti pracoviště a z toho důvodu jsou údaje odlišné proti počtu pracujících v jiných kapitolách ročenky, kteří jsou zjišťováni podnikovou metodou.

Zaměstnanci jsou všechny osoby s formální vazbou k zaměstnání bez ohledu na to, zda v referenčním týdnu skutečně pracovaly či nikoliv. Formální vazbou k zaměstnání se rozumí

především pracovní poměr, dále dohoda o provedení práce a dohoda o pracovní činnosti, popřípadě další smluvní vztahy mimo oblast pracovního práva. Mezi zaměstnance patří podle ILO rovněž příslušníci armády (vojáci z povolání, do roku 2004 i vojáci v základní službě).

Zaměstnaní ve vlastním podniku jsou zaměstnavatelé (podnikatelé se zaměstnanci) a pracovníci na vlastní účet (podnikatelé bez zaměstnanců). Za zaměstnané ve vlastním podniku se považují i pomáhající rodinní příslušníci bez ohledu na počet hodin odpracovaných během referenčního týdne.

Podzaměstnaní jsou všechny osoby v placeném zaměstnání nebo osoby pracující ve vlastním podniku, ať již byly nebo nebyly v referenčním týdnu v práci, které pracují na částečný úvazek nebo obvykle méně než 40 hodin týdně a přitom by si přály pracovat větší počet hodin. Nezahrnují se sem osoby nepracující déle než 4 týdny.

Jediné (hlavní) zaměstnání vyjadřuje celkový počet fyzických osob zaměstnaných v národním hospodářství nebo v civilním sektoru.

Druhé (další) zaměstnání vyjadřuje další pracovní aktivitu všech osob, které mají dvě nebo více zaměstnání. Tyto osoby jsou již jednou zahrnuty v počtu osob s jediným (hlavním) zaměstnáním.

Nezaměstnaní jsou všechny osoby 15leté a starší (bez horní věkové hranice), které ve sledovaném období souběžně splňovaly dále uvedené tři základní podmínky:

- byly bez práce, to znamená, že nebyly ani v placeném zaměstnání ani nebyly sebezaměstnané;
- hledaly aktivně práci. Aktivní formou se rozumí hledání práce prostřednictvím úřadu práce nebo soukromé zprostředkovatelny práce, hledání práce přímo v podnicích, dále hledání prostřednictvím příbuzných či známých, využívání inzerce, podnikání kroků pro založení vlastní firmy, podání žádosti o pracovní povolení a licence nebo aktivní hledání zaměstnání jakýmkoliv jiným způsobem;
- byly připraveny k nástupu do práce, tj. během referenčního období byly k dispozici okamžitě nebo nejpozději do 14 dnů pro výkon placeného zaměstnání nebo zaměstnání ve vlastním podniku.

Kromě těchto osob jsou podle definice Eurostatu klasifikovány jako nezaměstnané i osoby, které práci nehledají, protože ji již našly, ale nástup je stanoven na dobu nejpozději do 14 dnů.

Pokud osoby nesplňují alespoň jednu ze tří uvedených podmínek, jsou klasifikovány jako **zaměstnané** nebo **ekonomicky neaktivní** (podle dalších konkrétních charakteristik). Metodická odlišnost nezaměstnaných zjištěných ve VŠPS a nezaměstnaných registrovaných úřady práce je znázorněna v následující tabulce:

Registrovaní uchazeči o zaměstnání nespĺňující podmínky ILO pro zařazení mezi nezaměstnané	Registrovaní uchazeči o zaměstnání splňující podmínky ILO pro zařazení mezi nezaměstnané	Neregistrovaní nezaměstnaní splňující podmínky ILO pro zařazení mezi nezaměstnané
Registrovaní na úřadech práce (MPSV ČR)		
Nezaměstnaní podle ILO (VŠPS)		

Nezaměstnaní, dříve pracující, jsou osoby, které již v minulosti měly nějaké zaměstnání, tj. které nehledají po ukončení vzdělávacího procesu své první zaměstnání. Uváděná struktura v příslušné tabulce je bez osob, které ukončily své zaměstnání před více než 8 lety.

Obecná míra nezaměstnanosti (ILO) je ukazatel získaný z výsledků VŠPS podle mezinárodních definic a doporučení. Ukazatel je konstruován jako procentuální podíl počtu nezaměstnaných na celkové pracovní síle.

Specifické míry nezaměstnanosti jsou ukazatele popisující nezaměstnanost v členění podle věkové nebo jiné struktury obyvatelstva. Čitatel zahrnuje nezaměstnané a jmenovatel celkovou pracovní sílu z dané skupiny obyvatelstva, pro niž je specifická míra nezaměstnanosti počítána (např. ve věku 25–29 let).

Míra ekonomické aktivity je konstruována podle metodiky ILO a Eurostatu, tj. jako podíl celkové pracovní síly na počtu osob v produktivním a poproduktivním věku (tj. populaci 15leté a starší).

Míra zaměstnanosti vyjadřuje podíl zaměstnaných na počtu všech osob 15letých a starších.

Údaje v tabulkách jsou plně srovnatelné s údaji publikovanými ve statistických ročenkách předchozích let.

* * *

Informace o trhu práce v České republice v podrobnějším členění podle územního uspořádání lze získat v publikaci ČSÚ vydávané podle Edičního plánu na rok 2009, v tematické skupině 3 – PRÁCE, SOCIÁLNÍ STATISTIKY, podskupině 31 – Práce a mzdy:

– 3111-09 „Ročenka statistiky trhu práce 2009“ – říjen 2009

Další údaje jsou zveřejňovány na internetových stránkách Českého statistického úřadu:

– www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/prace_a_mzdy_prace

– www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zamestnanost_nezamestnanost_prace